

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ АУДИТОРСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ДО АУДИТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті представлено порівняльний аналіз результатів констатувального та формувального етапів емпіричного дослідження психологічної готовності практикуючих фахівців Державної аудиторської служби України до аудиторської діяльності. Подано загальну характеристику досліджуваних. Викладено основний зміст Програми розвитку психологічної готовності фахівця до аудиторської діяльності. Розкрито особливості етапів її застосування: інформаційного та корекційного, що включають теоретичний, практичний і рекомендаційний блоки. Виявлено, що розроблена психологічна програма сприяла оптимізації результатів обстежуваних за критеріями в межах компонентів за структурою психологічної готовності до аудиторської діяльності: мотиваційно-вольового, комунікативно-організаційного, саморегулятивно-рефлексивного та когнітивно-операційної складової.

Ключові слова: психологічна готовність, психологічна програма, емпіричне дослідження, аудитор, аудиторська діяльність, Державна аудиторська служба України.

EMPIRICAL RESEARCH RESULTS OF PSYCHOLOGICAL READINESS OF AUDITORS OF THE UKRAINE STATE AUDIT OFFICE

Summary. The article contains a comparative analysis of the results of the ascertaining and formative stages of the empirical study of the psychological readiness of specialists of the State Audit Service of Ukraine for auditing activities. The general characteristics of the surveyed auditors have been presented. The main content of the Program of development of the psychological readiness of the specialist for auditing activities has been outlined. The psychological program has been applied in two stages: informational and corrective. The features of the stages of its application, including theoretical, practical and recommendation blocks, have been revealed. The information stage contains a theoretical block. The corrective phase includes practical (training sessions) and recommendation (general and practical recommendations and a set of recommendation exercises within the framework of the Program) blocks. It was found that the developed program has been helped to optimize the results of the surveyed auditors according to the criteria within the components of the structural model of psychological readiness for auditing activities, such as motivational-volitional, communicative-organizational, self-regulatory-reflexive and cognitive-operational. The psychological readiness of auditors has been established at high and average levels. In turn, the obtained results confirm the effectiveness of the structural model of the psychological readiness for audit activities. The formation of psychological readiness for audit activities is carried out on the basis of the development of its components, which include the psychological features of a specialist, namely, professional qualities, knowledge, skills and abilities: motivational-volitional, communicative-organizational, self-regulatory-reflexive, cognitive-knowledgeable, cognitive-stressful and cognitive-experienced. These components are corresponded to the motivational, communicative, regulatory, reflexive and cognitive components of psychological readiness for audit activities.

Keywords: psychological readiness, auditor, auditing activities, empirical research, psychological program, the State Audit Service of Ukraine.

Постановка проблеми. Динамічні зміни, які відбуваються у всіх сферах господарської діяльності в Україні, зумовлюють необхідність пошуку нових методів і підходів до аудиторської діяльності. Першочергово, це розв'язання проблеми психологічної готовності аудиторів організацій до виконання професійних обов'язків і завдань як важливої складової професіогенезу на різних етапах професійного становлення. Аналіз наукових джерел показує, що традиційна система навчання не забезпечує повною мірою формування такого професіонала, який буде здатен на високому рівні практично застосовувати отримані знання.

Окремою проблемою виступає психологічна підготовка аудитора як суттєва складова професійної кар'єри, що передбачає активну міжособистісну взаємодію як з об'єктом аудиторської діяльності, так і з керівництвом та персоналом

організації. Результативність цієї взаємодії, в значній мірі, обумовлюється психологічною готовністю аудитора до здійснення ним професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні значний науково-практичний інтерес із питань дослідження психологічної готовності до професійної діяльності представляють роботи С. Миронця (структура професійно-важливих якостей рятувальників МНС України, 2003) [8]; Е. Лукаша (формування психологічної готовності студентів економічного напрямку до аудиторської діяльності, 2007) [6]; Л. Карамушки, О. Філь, Г. Федосової (технологія психологічної підготовки персоналу організацій до роботи в умовах соціально-економічних змін, 2008) [2]; М. Корольчука, В. Корольчук (соціально-психологічне забезпечення професійної діяльності, 2009) [4]; О. Креденцер (психологічні умови під-

готовки підприємців до професійної діяльності в сфері торгівельного бізнесу, 2009) [5]; В. Різника (формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності, 2013) [10]; Т. Ковалькової (формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі, 2014) [3] та інших дослідників. Проте особливості психологічної готовності практикуючого аудитора до аудиторської діяльності не було досліджено.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних умовах змін та роботи Державної аудиторської служби України (далі – ДАСУ), реорганізованої з Державної фінансової інспекції, постає проблема формування психологічної готовності фахівців до провадження аудиторської діяльності, що реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю через здійснення: державного фінансового аудиту; перевірки закупівель; інспектування (ревізії); моніторингу закупівель. Державний фінансовий аудит, відповідно до Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», є різновидом державного фінансового контролю і полягає у перевірці та аналізі органом державного фінансового контролю фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю [1]. Тому для успішного провадження діяльності аудиторів важливими виступають не лише високий рівень професійних знань і досвід, а й належний рівень їх психологічної готовності до аудиторської діяльності, що включає такі компоненти: мотиваційно-вольова, комунікативно-організаційна, саморегулятивно-рефлексивна та когнітивно-операційна (за структурною моделлю психологічної готовності до аудиторської діяльності [10]). Практичне впровадження Програми розвитку психологічної готовності фахівця до аудиторської діяльності сприятиме оптимізації рівня психологічної готовності фахівців до успішного провадження аудиторської діяльності.

Мета статті. Стаття присвячена аналізу результатів формування дослідження психологічної готовності практикуючих фахівців Державної аудиторської служби України до аудиторської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Формувальний етап емпіричного дослідження проведено з фахівцями ДАСУ з метою оптимізації рівня їх психологічної готовності до професійної діяльності. У період лютого-березня 2019 року організовано тренінгові заняття та надано практичні рекомендації аудиторам відповідно до розробленої Програми розвитку психологічної готовності фахівця до аудиторської діяльності (далі – ПР).

Функції ПР: мотиваційно-вольова – розвиток мотиваційної складової психологічної готовності до аудиторської діяльності, комунікативна – комунікативної, рефлексивна – рефлексивної, регулятивна – саморегулятивної складової психологічної готовності та когнітивна – спрямованість на розвиток професійно-

важливих знань, навичок, вмій і логічності, аналітичності мислення.

ПР застосовано у два етапи: інформаційний та корекційний. Інформаційний етап вміщує теоретичний блок (структура ПР; поняття психологічної готовності до аудиторської діяльності, основні її складові та компоненти). Корекційний етап включає два блоки реалізації ПР психологічної готовності: I – практичний блок: практичне застосування комплексу вправ з розвитку мотиваційно-вольового, комунікативно-організаційного та саморегулятивно-рефлексивного компонентів, а також когнітивної складової психологічної готовності (1) і комплексу ситуативних задач для аудиторів (2); II – рекомендаційний – рекомендації (загального й практичного характеру) і комплекс рекомендаційних вправ в межах ПР.

Чотири тренінгові заняття в межах практичного блоку – практичне відпрацювання вправ із розвитку психологічної готовності індивідуально, в парах, у міні- та максі-групах. Кожне тренінгове заняття проведено за трьома умовними частинами: вступ, основна частина та завершення-рефлексія. Види вправ, які в межах ПР: вправи-розминки, динамічні, письмові, проєктивні, груповий малюнок, мозковий штурм, моделювання, аналіз ситуацій, дихальні вправи, візуалізація, аутотренінг, аутосугестія, нервово-м'язова релаксація, рефлексія. П'яте заняття – опрацювання психологічних ситуативних задач для аудиторів. Після кожного заняття з практичним відпрацюванням вправ із розвитку готовності, фахівці отримували рекомендації щодо її оптимізації.

Комплекс ситуативних психологічних задач для аудиторів розроблено на основі аналізу наукових джерел і бесід з фахівцями у сфері аудиту. Вперше дані ситуативні задачі було апробовано з групою аудиторів ДАСУ у 2016 році (12 осіб). Мета: розвиток комунікативності, впевненості у собі, незалежності та навичок переконання у межах структурних компонентів психологічної готовності фахівця до аудиторської діяльності. Перед досліджуваними було поставлено два завдання: 1) надати відповіді індивідуально, при тому варіантів може бути декілька; 2) групове обговорення варіантів відповідей та аргументування вибору; 3) рефлексія.

Рекомендаційний блок вміщує загальні (I) та практичні рекомендації (II) студентам і практикуючим аудиторам щодо розвитку психологічної готовності до аудиторської діяльності; рекомендації для установ, в яких працюють аудитори (III) та рекомендаційні вправи в межах ПР щодо психологічної готовності фахівця до аудиторської діяльності (IV).

Загальну кількість організованих занять з аудитором ДАСУ становлять 10, дев'ять з яких по дві години 30 хвилин та одне заняття протягом години. У тренінгових заняттях взяли участь 38 осіб з 56 обстежуваних (16 – у 2016 році та 40 – у 2019 році). Досліджувані були поділені на відповідні групи, чисельністю по 5-13 осіб. По завершенню тренінгових занять учасники отримали рекомендації і комплекс рекомендаційних вправ в межах ПР, які було практично розглянуто. Відповідно до виокремлених компонентів психо-

логічної готовності, досліджуваним теоретично роз'яснено та практично представлено комплекс методів щодо: регуляції психофізіологічного стану, зняття стресу, зниження рівня прояву тривожності, підвищення впевненості у собі, розвитку комунікативності, логічності та аналітичності мислення.

Відповідно до дисертаційної роботи, з метою перевірки ефективності ПР, проведено повторне психодіагностичне дослідження протягом місяця у період квітня-травня 2019 року з вибіркою фахівців Державної аудиторської служби України, які брали участь у тренінгових заняттях і застосували практичних рекомендацій. Загальна кількість досліджуваних повторного обстеження за психодіагностичним інструментарієм – 16 осіб, віком від 26 до 58 років ($x_{\text{сер.}}=30,7$), серед яких 68,75% (11 осіб) – жінки та 31,25% (5 осіб) – чоловіки, досвідом роботи від півроку до 11 років ($x_{\text{сер.}}=5,75$).

Порівняльний аналіз результатів повторного та констатувального етапів дослідження свідчить про оптимізацію результатів обстежуваних за критеріями після застосування ПР в межах компонентів психологічної готовності фахівців до професійної діяльності. За саморегулятивно-рефлексивним компонентом виявлено, що підвищився рівень психологічної готовності аудиторів ДАСУ за методикою дослідження вольової саморегуляції А. Зверкова та Е. Ейдмана: за критерієм «вольова саморегуляція» у середньому на 1,57 б. і досяг рівня $15,63 \pm 2,9$ балів; за критерієм «наполегливість» на 1,25 б. – $11,06 \pm 1,81$ балів, що відповідають високому рівню готовності. Рівень готовності за критерієм «суб'єктивний контроль» (за методикою дослідження рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера) після впровадження Програми розвитку становить $29,13 \pm 4,56$, та підвищився у порівнянні з попередніми результатами досліджуваних на 4 бали, що відповідає оптимальному рівню. Встановлено, що за критерієм «тривожність», відповідно до опитувальника Спілбергера-Ханіна, знизився рівень реактивної тривожності на 7 балів і складає $40,79 \pm 1,36$ балів, що свідчить про середній рівень і є в межах норми за критерієм психологічної готовності. Значимо, що знизився з високого до середнього рівень ситуативної тривожності у 75% обстежуваних і рівень особистісної тривожності у 31,25%; за реактивною тривожністю у 12,5% – з середнього до низького. Знизився рівень особистісної тривожності до оптимального рівня на 1,21 б. і є в межах $39,43 \pm 1,43$ балів. З'ясовано, що знизилася до норми самооцінка тривожності обстежуваними (за авторською анкетю «Оцінка ключових якостей аудитора») на 0,51 б. і становить $2,93 \pm 0,39$.

Встановлено, що оптимізувався рівень психологічної готовності за мотиваційно-вольовим компонентом психологічної готовності. За критерієм «мотивація до успіху» підвищилася оцінка на 1,52 бал (за опитувальником мотивації до успіху Т. Елерса), і становить $17,81 \pm 1,52$, що відповідає високому рівню. Знизилася мотивація до уникнення невдач у 56,25% обстежуваних з високого до середнього рівня (за опитувальником мотивації уникнення невдач Т. Елерса), а саме на 2,38 б. і становить $13,81 \pm 2,01$, що є у межах нор-

ми. Знизився показник за критерієм «схильність до ризику» у досліджуваних аудиторів (за опитувальником схильності до ризику О. Шмельова) на 10,81 балів і складає $17 \pm 4,79$, що відповідає середньому рівню.

Виявлено, що підвищився рівень психологічної готовності фахівців за комунікативно-організаційним компонентом: за критерієм «комунікативні схильності» (за опитувальником «КОС-2» В. Синявського, Б. Федоришина) середня оцінка зросла на 2,31 бали та становить $12,81 \pm 3,12$, що є у межах норми; за критерієм «організаційні схильності» на 1,25 б. і становить $14,69 \pm 2,68$, що відповідає високому рівню. Зазначимо, що до участі в Програмі розвитку у 37,5% вибірки досліджуваних було виявлено низький рівень комунікативних схильностей, який у результаті формуального етапу досяг середнього рівня. Окрім того, у 31,25% досліджуваних підвищився середній рівень комунікативних схильностей до високого.

Порівняння результатів констатувального та формуального етапів емпіричного дослідження показують, що за когнітивно-операційним компонентом психологічної готовності підвищився рівень невербального інтелекту досліджуваних (за методикою «Прогресивні матриці» Дж. Равена) на 10,04 б. і становить $103,64 \pm 11,65$, що відповідає середньому рівню та є у межах норми. Такі результати підвищення можуть бути аргументовані тим, що під час тренінгового заняття з розвитку когнітивної складової було практично пропрацьовано та проаналізовано частину логічних завдань, які викликали складнощі під час індивідуального психодіагностичного обстеження за результатами констатувального етапу.

Висновки і пропозиції. Таким чином, аналіз результатів констатувального і формуального етапів емпіричного дослідження показав, що після практичного впровадження Програми розвитку психологічної готовності фахівця до аудиторської діяльності показники за критеріями психологічної готовності суттєво помінялися у порівнянні з попередніми, що свідчить про її ефективність. Встановлено психологічну готовність державного аудитора на високому та середньому рівнях. У свою чергу, отримані результати підтверджують ефективність розробленої структурної моделі психологічної готовності фахівця до аудиторської діяльності.

Формування психологічної готовності фахівця до аудиторської діяльності здійснюється завдяки розвитку психологічних особливостей психологічної готовності, а саме професійно-важливих якостей, знань, навичок і вмінь, які у структурно-функціональній взаємодії визначають ефективність професійної аудиторської діяльності. Дані складові відповідають мотиваційно-вольовому, комунікативно-організаційному, саморегулятивно-рефлексивному і когнітивно-операційному компонентам готовності до аудиторської діяльності.

Перспектива подальшої роботи полягає у дослідженні динаміки прояву особливостей психологічної готовності практикуючого аудитора на різних етапах його професіогенезу до аудиторської діяльності.

Список літератури:

1. Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» / Верховна Рада України. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12> (дата звернення: 25.08.2019).
2. Карамушка Л.М., Філь О.А., Федосова Г.Л. Технологія психологічної підготовки персоналу організацій до роботи в умовах соціально-економічних змін (на матеріалі освітніх організацій) / за ред. Л.М. Карамушки. Київ : Науковий світ, 2008. 230 с.
3. Ковалькова Т.О. Формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі : методичні рекомендації для викладачів вищих навчальних закладів. Київ, 2014. 32 с.
4. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Ніка Центр, 2013. 580 с.
5. Креденцер О.В. Психологічні умови підготовки підприємців до професійної діяльності у сфері торгівельного бізнесу : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.10. Київ, 2009. 20 с.
6. Лукаш Е.Я. Формування психологічної готовності майбутніх аудиторів до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07; Ін-т педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2007. 22 с.
7. Мазаракі А.А., Максименко С.Д., Кулаківська Л.П., Кулаківський Т.Ю. Підприємництво: психологічні, організаційні та економічні аспекти. Навчальний посібник. Київ : Київ. нац. тогр.-економ. ун-т, 2012. 720 с.
8. Миронець С.М. Структура професійно-важливих якостей рятувальників МНС України / *Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Київ : «ГНОЗІС», 2003. Т. V (Ч. 2). С. 151–156.
9. Ралко А.І. Структурна модель психологічної готовності до аудиторської діяльності. *Теорія і практика сучасної психології. Збірник наукових праць*. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. № 1 / 2018. С. 154–159. URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2018/32.pdf
10. Різник В. Модель формування готовності майбутніх фахівців економічних спеціальностей до професійної діяльності у процесі вивчення спеціальних дисциплін. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди»*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2013. Вип. 28(2). С. 277–283. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvpdpu_2013_28_2_54 (дата звернення: 10.07.2019).

References:

1. Zakon Ukrainy (2018). Pro osnovni zasady zdiisnennia derzhavnoho finansovoho kontroliu v Ukraini [About the basic principles of implementation of the state financial control in Ukraine]. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12> (accessed 25 July 2019).
2. Karamushka L.M., Fil O.A., Fedosova H.L. (2008). Tekhnolohiia psykholohichnoi pidhotovky personalu orhanizatsii do roboty v umovakh sotsialno-ekonomichnykh zmin (na materiali osvitnikh orhanizatsii) [Technology of psychological training of organizations' personnel to work in the conditions of socio-economic changes (on the material of educational organizations)]. Kyiv : Naukovyi svit, 230 p.
3. Kovalkova T.O. (2014). Formuvannia hotovnosti maibutnikh psykholohiv do profesiinoi diialnosti v aviatsiini haluzi: metodychni rekomendatsii dlia vykladachiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Formation of future psychologists' readiness for professional activity in aviation industry: guidelines for teachers of institutions of higher education]. Kyiv, 32 p.
4. Korolchuk M.S., Krainiuk V.M. (2013). Sotsialno-psykholohichne zabezpechennia diialnosti v zvychnykh ta ekstremalnykh umovakh [Socio-psychological support of activity in ordinary and extreme conditions : a textbook for students of higher education]. Kyiv : Nika Tsentr, 580 p.
5. Kredentser O.V. (2009). Psykholohichni umovy pidhotovky pidpriemtsiv do profesiinoi diialnosti u sferi torhivelnogo biznesu [Psychological conditions of preparation of entrepreneurs for professional activity in the field of trade business] : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.10. Kyiv.
6. Lukash E.Ya. (2007). Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti maibutnikh audytoriv do profesiinoi diialnosti [Formation of psychological readiness of future auditors for professional activity] : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk : 19.00.07; Kyiv : In-t pedahohiky i psykholohii profesiinoi osvity APN Ukrainy.
7. Mazaraki A.A., Maksymenko S.D., Kulakivska L.P., Kulakivskiy T.Yu. (2012). Pidpriemnytstvo: psykholohichni, orhanizatsiini ta ekonomichni aspekty [Entrepreneurship: psychological, organizational and economic aspects]. Kyiv : Kyiv. nats. tohr.-ekonom. un-t.
8. Myronets S.M. (2003). Struktura profesiino-vazhlyvykh yakostei riatuvalnykh MNS Ukrainy [The structure of professionally important qualities of rescuers of the Ministry of Emergencies in Ukraine]. Kyiv : "HNOZIS", pp. 151–156.
9. Ralko A.I. (2018). Strukturna model psykholohichnoi hotovnosti do audytorskoj diialnosti [The structural model of psychological readiness for auditing activities]. *Teoriia i praktyka suchasnoy psykholohii (electronic journal, no. 1, pp. 154–159*. Available at: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2018/32.pdf (accessed 21 June 2019).
10. Riznyk V. (2013). Model formuvannia hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnykh spetsialnostei do profesiinoi diialnosti u protsesi vyvchennia spetsialnykh dystsyplin [The model of formation of readiness of future specialists of economic specialties for professional activity in the process of studying of special disciplines]. *Humanitarnyi visnyk Derzhavnoho vyshchoho navchalnoho zakladu «Pereiaslav-Khmelnitskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni H.S. Skovorody»*. Pedahohika. Psykholohiia. Filosofiia (electronic journal), vol. 28(2). pp. 277–283. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvpdpu_2013_28_2_54 (accessed 10 July 2019).